

Herodot (484–425 î.Cr.) s-a născut la Halicarnas (actualul Bodrum), pe țărmul vestic al Asiei Mici, într-o familie bogată. Împins de curiozitate, a străbătut toată lumea cunoscută grecilor de atunci. A călătorit prin ținuturile din jurul Mării Negre, iar mai apoi a mers în Siria, traversând deșertul până la Eufrat și Babilon; a cutreierat Egiptul, coborând de-a lungul Nilului; a fost în Cirenaica, apoi a văzut Macedonia, Grecia, Sicilia și sudul Italiei. S-a stabilit la Atena, unde a fost apropiat de Sofocle și Pericle. Și-a sfârșit viața în colonia ateniană Thurioi, din sudul Italiei. Rodul acestor călătorii sunt *Istoriile*, admirate, dar și contestate încă din Antichitate: Cicero l-a numit „părintele istoriei“, iar Plutarh, „părintele minciunii“. Tucidide și Xenofon i-au folosit bogatul material istoriografic. Iosephus Flavius l-a invocat pentru corectarea unor inexactități biblice. Autorii greci și latini ulteriori l-au considerat modelul ideal de istoric. Herodot a rămas o autoritate și în perioada creștină. Evul Mediu l-a uitat treptat, dar Renașterea l-a redescoperit, grație traducerii în latină a *Istoriilor*, făcută de Lorenzo Valla la începutul secolului al XV-lea. Opera sa a impulsionat dezvoltarea arheologiei și cercetării istoriei Orientului în veacurile XVIII–XIX. În cultura română, primele traduceri – incomplete – ale *Istoriilor* au apărut la începutul secolului al XIX-lea. Tălmăcirea publicată de Adelina Piatkowski și Felicia Vanț-Ștef în două volume (1961, 1964) și antologată în această ediție este prima – și până acum singura – integrală din cultura română.

Adelina Piatkowski (1920–2006) a fost profesor la Facultatea de Limbi Clasice a Universității București. A publicat numeroase studii (*Poezia latină în lumina influențelor grecești*, *O istorie a Greciei antice* etc.) și traduceri (Aristofan, Platon, Plutarh, Herodot).

Felicia Vanț-Ștef (Ana Felicia Ștef, n. 1927) a fost profesor la Facultatea de Limbi Clasice a Universității București. A publicat traduceri (Herodot, Strabon) și lucrări precum *Manual de greacă veche*, *Dicționar de expresii juridice latine*, *Mitologia greco-romană* și altele.

Alexandrina Lițu (n. 1979) este arheolog și clasicist, lector la Facultatea de Istorie a Universității București. A publicat volumul *Asklepios și Herakles la Kos: Configurații și identități*, precum și alte studii privind Antichitatea.

Mihail Coșulețu (n. 1982) este artist vizual cu expoziții personale și de grup; lucrează în diverse medii – pictură, desen, obiect, instalație. În domeniul graficii de carte, a ilustrat volume de Homer, Platon, Aristofan, Saint-Exupéry.

HERODOT

CELE MAI FRUMOSE

ISTORII

TRADUCERE DE
ADELINA PIATKOWSKI ȘI
FELICIA VANȚ-ȘTEF

SELECȚIA TEXTELOR, INTRODUCERE,
NOTE ȘI GLOSAR DE
ALEXANDRINA LIȚV

ILUSTRĂȚII DE
MIHAIL COȘVLEȚV

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față se înscrie în proiectul Editurii Humanitas de recuperare a unor mari opere ale Antichității clasice într-o formulă grafică originală și în ediții concepute pentru cititorul de azi. Antologia reprezintă o selecție substanțială (circa două treimi) din *Istoriile* lui Herodot. Traducerea din prezenta ediție aparține Adelinei Piatkowski (cărțile I, III, VII și VIII) și Feliciei Vanț-Ștef (cărțile II, IV, V, VI și IX) și a fost publicată prima dată la Editura Științifică, București, 1961, 1964, urmând textul stabilit de Philippe Legrand, *Les Belles Lettres*, Paris, 1932–1946, confruntat cu ediția lui H. Stein, Weidmann, Berlin, 1901, iar, pentru cărțile I și II, cu cea a lui Evangelos Patsos, I. Zaharopoulos, Atena, 1939.

Selecția episoadelor pe care cititorul le va regăsi în acest volum a fost realizată privilegiind evenimentele cele mai semnificative al narațiunii „părintelui istoriei”. Un prim criteriu de selecție a textelor este acela de a răspunde așteptărilor publicului contemporan. Astfel, au fost cuprinse anecdotele și întâmplările exemplare, senzaționale, picante chiar, universal umane și care au o valoare literară incontestabilă: detalii mărunte, dar de o importanță covârșitoare, care țin de caracterul cutărui sau cutărui personaj, felurile de a fi ale diverselor neamuri, dezbinarea grecilor, trufia regilor și a tiranilor, mâna destinului, ambițiile mici sau mari, goana după fericire, întâmplările cu aer de basm, dar care, de fapt, codifică natura și particularitățile puterii și ale exercitării ei la greci și la barbari, dezbaterea asupra formelor de guvernământ etc. Cel de-al doilea criteriu l-a reprezentat conturarea imaginii grandioasei încheștări dintre eleni și perși (Războaiele Medice) potrivit perspectivei lui Herodot.

Notele urmăresc să-l călăuzească pe cititor în înțelegerea textului, valorificând ultimele cercetări din domeniu, fără a intra în detalii filologice sau istoriografice care l-ar interesa doar pe specialist. Sunt prezentate identificări ale realităților antice, confirmări arheologice, interpretări culturale, ipoteze științifice etc. Indicii de notă sunt plasați marginal, în dreapta rândului.

Informații și identificări suplimentare apar în glosarul de la final; termenii explicați în glosar sunt marcați cu caractere cursive la prima apariție pe pagină. Transliterarea numelor proprii din text respectă opțiunea traducătoarelor. În aparatul critic, ele sunt redată așa cum s-au încetățenit în cultura noastră, acolo unde e cazul, iar cele mai puțin circulate sunt transliterate fidel.

Ilustrația originală se bazează pe ceramica grecească, recreând lumea lui Herodot așa cum au văzut-o primele sale generații de cititori.

În prezenta ediție, selecția este însoțită de un rezumat al fiecărei cărți dintre cele nouă care formează corpul *Istoriilor*. Titlurile secvențelor aparțin editorului. Pasajele care nu au fost cuprinse în selecție sunt semnalate cu croșete. Unde a fost cazul, fragmentele eliminate au fost rezumate succint. Aceste rezumate sunt plasate între croșete, cu litere cursive. Astfel, cititorul care parcurge volumul își poate face o imagine asupra acestei opere fundamentale a culturii universale în ansamblul ei.

<L I O

CARTEA ÎNTĂI

[Istoriile încep cu pățaniile lui Cressus, regele lydienilor, primul care i-a lipsit pe grecii din Asia Mică de libertate. Se relatează istoria timpurie a Spartei și a Atenei sub tiranii peisistratizi. Urmează istoria lui Cyrus cel Mare, care îi cucerește pe lydieni și supune cetățile grecești din Asia. Cyrus moare într-o expediție împotriva massageților.]

[DE UNDE A PORNIT GÂLCEAVA
DINTRE GRECI ȘI PERȘI]

Herodot din *Halicarnas* înfățișează aici rodul cercetărilor sale, 1
pentru ca faptele oamenilor să nu pălească prin trecerea vremii, 2
iar isprăvile mari și minunate săvârșite și de greci, și de barbari
să nu fie date uitării; printre altele, va pomeni și pricina pentru
care aceștia s-au războit unii cu alții.

I. Învățații persani susțin că *fenicienii* au prilejuit învrăjbirea; veniți
de pe țărmurile *Erythreei* pe cele ale Mediteranei și statornicindu-se
în ținutul pe care încă și astăzi îl locuiesc, fenicienii se apucară
îndată de un întins negoț pe mare; cărând cu corăbiile lor mărfuri
din Egipt și din *Asia* în diferite locuri, ajunseră și la *Argos*. Pe
vremea aceea, *Argosul* era în fruntea tuturor cetăților din ținutul
numit în zilele noastre *Ellada*. După ce-au ajuns la *Argos*, fenicienii
au început să-și desfacă încărcătura; într-a cincea sau a șasea zi de
la sosire, după ce vânduseră aproape întreaga marfă, au văzut
venind pe malul mării o ceată numeroasă de femei, printre care se
afla și fiica regelui. Numele ei era, precum spun și elenii, *Io* a lui
Inachos. În timp ce femeile, aproape de pupa corabiei, își cumpărau
marfa care le mergea mai mult la inimă, fenicienii, îndemnându-se

- 1 Mitoğraful roman din veacul II d. Cr. Ptolemeu Chennos afirmă că acest celebru preambul nu i-ar aparține lui Herodot, ci iubitului și moștenitorului legal al istoricului, Plesirrhoús din Tesalia.
- 2 Barbarii sunt cei care nu vorbesc limba greacă. Herodot insistă pe opoziția dintre eleni și barbari, primii, iubitori de libertate, iar din urmă, sclavi ai regelui persan.

unii pe alții, se năpustiră asupra lor. Cele mai multe au putut scăpa, însă Io și câteva din însoțitoarele ei au fost răpite. După ce le-au urcat pe corabie, *fenicienii* se îndreptară, în grabă, spre Egipt.

3

II. *Perșii* susțin că în felul acesta – și nu cum spun elenii – a ajuns Io în țara Egiptului. Această întâmplare a fost începutul unui lanț întreg de nenorociri. Se mai spune că, după aceea, niște eleni, cărora *perșii* nu le știu numele – s-ar putea să fie cretani –, au debarcat la *Tyr* în Fenicia și au răpit-o pe *Europa*, fiica regelui. În felul acesta se plătea dinte pentru dinte. Pe urmă, elenii se făcură vinovați de o nouă jignire. Ajungând, pe mare, cu o corabie de război la *Aia* din *Colchida*, pe țărnișurile fluviului *Phasis*, după ce și-au isprăvit celelalte treburi pentru care veniseră, au răpit-o pe *Medeea*, fiica regelui acestor ținuturi. Regele colchidienilor trimise în Ellada un sol, să le ceară socoteală și să-i aducă fata înapoi. Elenii însă răspunseră că, întrucât cei din *Asia* nu-i despăgubiseră pentru răpirea argienei Io, nici ei nu se simt datori să facă acest lucru.

4

3 Această variantă persană a mitului lui Io, fiica râului *Ináhos*, pare o raționalizare a versiunii mitice a metamorfozei lui Io, iubita lui Zeus, în vacă. Păzită de *Argus*, monstrul cu o mie de ochi trimis de *Hera*, Io este chinuită de un tăun. Cuprins de milă, Zeus îl trimite pe zeul *Hermes*, care îl adoarme și îl ucide pe *Argus*, eliberând-o pe Io. Aceasta, încercând să scape de tăun, o ia la goană dând ocol *Mării Mediterane* și *Mării Negre*. În cele din urmă, ajunge în Egipt, unde dă naștere unui fiu. Pe drum, traversează *Bosforul* (literal „Vadul vacii”) și îl întâlnește pe *Prometeu*, înlănțuit pe muntele *Caucaz* (cf. *Eschil, Prometeu înlănțuit*).

4 *Medeea*, fiica lui *Aietes*, regele *Colchidei*, se îndrăgostește de prințul *Iason*, conducătorul expediției argonauților. Îl ajută pe acesta din urmă să dobândească *Lâna de Aur* și să scape de corăbiile tatălui ei, tăindu-și în bucăți fratele și aruncându-l în apă. Ajung cu toții în *Iólchos*, cetatea de baștină a lui *Iason*, care fusese lipsit de moștenirea sa regală de *Pelias*, unchiul său uzurpator. Aici *Medeea* le convinge pe fiicele lui *Pelias* să facă un ritual magic prin care *Pelias*, tăiat în bucăți și cufundat într-o baie, va ieși din aceasta întinerit. Numai că *Pelias* moare și nu își redobândește tinerețea precum berbecul devenit miel, folosit de *Medeea* pentru a demonstra eficacitatea ritualului. Episoadele cele mai celebre se referă direct la trădarea comisă de *Iason*, care o părăsește pe *Medeea*, iar aceasta se răzbună ucigându-i copiii și logodnica.

III. O generație mai târziu, Alexandros, fiul lui Priam, aflând de aceste întâmplări, vru să-și ia, tot prin răpire, soție din Ellada, încredințat fiind că nu va fi tras la răspundere, după cum nici elenii nu fuseseră. Când, împins de un asemenea gând, Alexandros o răpi pe Elena, elenii, la început, crezură de cuviință să trimită o solie care s-o ceară înapoi și să capete dreptate pentru cele petrecute. Ca răspuns la întâmpinarea făcută, elenilor li se aduse aminte de răpirea Medeei și că cereau de la alții să se facă dreptate, fără ca ei să fi dat vreodată socoteală sau să fi înapoiat ceea ce li se ceruse.

IV. Așadar, până acum, și unii, și alții se ținuseră numai de răpiri; de-acum încolo însă, elenii s-au făcut greu vinovați, pornind ei, cei dintâi, cu război împotriva *Asiei*, înainte ca *perșii* să fi atacat *Europa*. Perșii privesc răpirea femeilor drept faptă de oameni care încalcă dreptatea, dar a porni cu zel la răzbunarea unei răpiri, o treabă de oameni fără minte; dimpotrivă, cuminte lucru este să nu-ți faci nici o grijă de soarta femeilor răpite, vădit fiind că, dacă ele nu s-ar învoi, n-ar putea fi răpite. Cât despre ei, cei din Asia, spun perșii, niciodată n-au făcut ceartă pentru răpirea femeilor lor; elenii în schimb, din pricina unei femei din *Sparta*, au adunat oștiri numeroase și, trecând apoi în Asia, au nimicit puterea lui Priam. Iată cum de la această întâmplare au ajuns perșii să-i privească pe eleni ca dușmanii lor de totdeauna. Într-adevăr, perșii socot Asia și neamurile barbare care-o locuiesc drept ale lor, în timp ce Europa și lumea elenică le privesc ca o lume aparte.

V. Așa s-au petrecut lucrurile, după spusele perșilor, și izvorul urii ce-o nutresc față de eleni ei îl văd în cucerirea *Ilionului*. În privința

- 5 Generația, care are o durată aproximativ de 35 de ani, este principalul criteriu cronologic în istoriografia greacă antică.
- 6 Alexandros este numele grecesc al bine-cunoscutului Paris (acest din urmă nume având, se pare, origine orientală).
- 7 Troia poartă și numele de Ilion, după numele unuia dintre cei doi regi legendari ai cetății, Trós și Îlos, acesta din urmă fiind fratele lui Ganimede, prințul răpit de Zeus datorită frumuseții sale.

lui Io, *fenicienii* nu se împacă cu spusele *perșilor*: ei zic că n-au dus fata cu de-a sila în Egipt, ci că ea fusese în dragoste la *Argos* cu stăpânul corabiei și, simțindu-se grea, de teama părinților a plecat de bunăvoie cu fenicienii, ca nu cumva taina-i să fie dată în vileag.

Acestea sunt istorisirile perșilor și ale fenicienilor; cât despre mine, nu cutez să mă rostesc dacă întâmplările s-au petrecut așa sau altminteri. Mi-e de ajuns că-l știu pe cel care a început mai întâi șirul jignirilor față de eleni. După ce-l voi fi arătat, îmi voi urma povestirea, depănând, deopotrivă, istoria cetăților omenești, mari și mici, căci multe din câte au fost mari odinioară cu timpul și-au pierdut strălucirea, pe când altele, mari în vremea mea, altădată au fost neînsemnate; pătruns de nestatornicia lucrurilor omenești, le voi pomeni, deopotrivă, și pe unele, și pe altele.

VI. *Cresus, lydian* de neam, fiul lui *Alyattes*, era regele semințiilor din ținutul scaldat de fluviul *Halys*, care, curgând de la miazăzi, face hotar între *sirieni* și *paphlagonieni* și se revarsă spre miază-noapte în marea numită *Pontul Euxin*. Acest *Cresus*, precât știu eu, a fost cel dintâi dintre barbari care a silit pe o parte dintre eleni să-i plătească tribut, iar pe alții și i-a făcut prieteni. A supus pe *ionienii*, *eolienii* și *dorienii* din *Asia* și s-a împrietenit cu *spartanii*. Până la domnia lui *Cresus*, toți elenii fuseseră liberi. Mai timpurie decât domnia lui *Cresus*, expediția *cimmerienilor*, ajunși până în *Ionia*, nu adusesese supunerea cetăților elenice, ci numai prădarea lor în urma unei năvăliri de jaf.

În timpul stăpânirii *asirienilor* asupra Asiei de sus, stăpânire care ținea de cinci sute de ani, cei dintâi care au început să se ridice împotriva lor au fost *mezii*. Luptându-se pentru libertate cu *asirienii*, s-au dovedit plini de vitejie și, scuturând jugul robiei, și-au dobândit neatârarea. După pilda lor, și celelalte neamuri au trecut la fapte asemănătoare față de *mezi*.

8 Comentatorii au remarcat poziția omniscientă a lui Herodot, care declară invariabil: „știu“.

[INTRUSUL DIN ALCOV]

VII. Domnia, care fusese în mâna Heraclizilor, trecu – după cum o vom arăta – la neamul lui *Cresus*, numit al Mermnazilor. Rege al *Sardesului* era Candaules, căruia elenii îi spun Myrsilos, coborâtor din Alcaios, fiul lui Heracles. Agron al lui Ninos, nepot al lui Belos și strănepot al lui Alcaios, a fost cel dintâi Heraclid ajuns rege în Sardes, după cum Candaules al lui Myrsos a fost cel din urmă. Cei care domniseră în această țară înaintea lui Agron se trăgeau din Lydos al lui Atys, de unde întregul popor, care se numea mai înainte *meonian*, a fost numit *lydian*. Heraclizii, asupra cărora trecuse o parte din putere, au dobândit domnia de la acești stăpânitori în urma profeției unui oracol. Trăgându-se dintr-o sclavă a lui Iardanos și din Heracles, ei domniră de-a lungul a douăzeci și două de generații, vreme de cinci sute de ani, transmitându-și puterea din tată-n fiu, până la Candaules, fiul lui Myrsos.

VIII. Acest Candaules se îndrăgostise de soția sa atât de orbește, încât credea că frumusețea ei e mai presus decât a tuturor femeilor din lume. Adânc încredințat de acest lucru, Candaules vorbea despre frumusețea soției sale – pe care o lăuda peste măsură – unui anume Gyges, fiul lui Daskylos, oștean din gărzile ce-l păzeau, favorit căruia îi împărțăsea cele mai de seamă din grijile sale. Nu după multă vreme, Candaules (îi era pesemne dat să i se întâmple o nenorocire) îi vorbi astfel lui Gyges: „Pare-mi-se, Gyges, că nu prea crezi ce-ți spun despre frumusețea soției mele, căci omul își

- 9 Candaules, literal: „sugrumătorul de câini“. Xánthos din Lidia, un istoric de mare autoritate care îl precedă pe Herodot, a alcătuit o *Lydiaká*, o relatare a originii și istoriei Lidiei, diferită în multe puncte de relatările autorilor greci. Xánthos indică un alt nume pentru Candaules, anume Sadyattes. Din păcate, ni s-au păstrat doar câteva fragmente din opera lui Xánthos. Numele „Candaules“ are și conotații sacre pentru că poetul grec contemporan Hipponax folosește epitetul de „sugrumător de câini“ pentru zeul Hermes, echivalat cu Candaules. Myrsilos, celălalt nume evocat de Herodot, poate fi legat de numele dinastic hitit Mursilis.

crede mai puțin urechilor decât ochilor. Fă așa ca s-o poți vedea goală.“ Gyges strigă plin de uimire: „Stăpâne, ce vorbă nechibzuită rostești, poruncindu-mi s-o privesc goală pe stăpâna mea? Femeia, dezbrăcându-și haina, își leapădă și rușinea. Încă din vechime oamenii au găsit învățăminte înțelepte, din care trebuie să ne adăpăm și noi. Printre ele se află și acesta: fiecare să cate la ale sale. Sunt încredințat că regina e cea mai frumoasă dintre femei, și te rog din suflet să nu-mi ceri să fac ceea ce nu se cade.“

10

IX. Vorbind astfel, Gyges încerca să scape, de frică să nu pățească vreun rău din toate acestea. Dar regele îi răspunse așa: „Cutează, Gyges, și nu te teme nici de mine că-ți fac acest îndemn ca să te pun la încercare, și nici de nevasta mea că-ți va putea pricinui vreun rău. Voi potrivi lucrurile așa fel ca ea nici să nu afle că ai văzut-o. Am să te așez după o ușă care dă în iatacul nostru; eu voi intra întâi și după mine va veni și ea să se culce. Lângă ușă e un scaun pe care regina își pune unul câte unul veșmintele, pe măsură ce și le scoate; vei putea deci s-o privești în tihnă. Pe urmă, când va pleca de lângă scaun și se va îndrepta spre pat, caută să fii în spatele ei, așa ca să nu te vadă când vei ieși pe ușă.“

X. Nemaiavând încotro, Gyges se învoi. Când socoti că a venit ceasul culcării, Candaules îl duse pe Gyges în camera de culcare și îndată veni și regina. După ce intră ea, Gyges o privi în vreme

10 De aici derivă termenul de candaulism, dorința compulsivă de a expune nuditatea partenerei în fața altor bărbați, pentru gratificare sexuală. Comentatorii s-au aplecat asupra rolului metaforei privirii stăruitoare, voyeuristice, la Herodot. Fascinația excesivă pe care o exercită actul de a privi și de a se expune privirii este vizibilă la regii barbari care se găsesc în pragul dezastrelui. Cresus, cel atins de blestemul abătut asupra dinastiei întemeiate de Gyges, nu poate rezista spectacolului etalării bogăției sale în fața înțeleptului atenian Solon pentru a primi confirmarea că este cel mai fericit om din lume. În același fel, Candaules este dominat de dorința de a avea confirmarea că posedă cea mai frumoasă femeie, chiar dacă încalcă tradițiile neamului. Regii perși cad pradă nevoii obsesive de a-și măsura armata cu privirea, asemenea lui Xerxes.

ce-și punea veșmintele pe scaun; cum se întoarse cu spatele spre el – îndreptându-se spre pat – se grăbi să iasă. Dar femeia îl zări în clipa când se strecura pe ușă. Pricepând că bărbatul ei pusese acestea la cale, nu țipă de rușine și se prefăcu că nu știe nimic; în mintea ei însă se cuibări gândul să se răzbune pe Candaules, fiindcă la *lydieni*, ca la toți barbarii de altfel, era o mare rușine, chiar și pentru un bărbat, să fie văzut gol.

11

XI. Regina nu se trădă deci cu nimic și tăcu mâlc. Dar în revărsatul zorilor, strângându-și servitorii pe care-i știa mai de credință, îl chemă pe Gyges. Acesta, nebănuind că regina știe ceva din cele petrecute, veni la chemarea ei, căci și până atunci obișnuia să se grăbească ori de câte ori îl chema. De îndată ce sosi, regina îi spuse: „Dintre cele două drumuri deschise înaintea ta, Gyges, îți dau acum prilejul să-l alegi pe acela pe care vrei să mergi: ori îl ucizi pe Candaules și te faci stăpân pe mine și peste regatul lydian, ori trebuie să mori neîntârziat, ca altă dată să nu mai privești la ce nu ți se cade, dând ascultare în toate lui Candaules... Sau cel care a pus toate acestea la cale trebuie să piară, sau tu care m-ai văzut goală, purtându-te cum nu se cuvine...” O bucată de vreme Gyges rămase năucit de cuvintele reginei, pe urmă însă începu s-o roage să nu-l silească la o alegere atât de grea. Cum totuși nu izbuti s-o înduplece în nici un chip, se văzu într-adevăr silit sau să-șiucidă stăpânul, sau să piară el însuși ucis de alții. În cele din urmă se hotărî să-și mântuie viața și întrebă pe regină: „De vreme ce mă silești să-miucid stăpânul împotriva voinței mele, învață-mă dar și cum trebuie să ridicăm mâna asupra lui.” Regina îi răspunse

- 11 Punerea în scenă, gestică celor trei personaje, rolul privirii transgresive care domină episodul, compulsiunea distructivă care îl stăpânește pe Candaules, toate contribuie la construirea unui episod tragic. Mai mult, descoperirea unui papirus a demonstrat că exista la Atena cel puțin o tragedie numită *Gyges*. Episodul lui Gyges va fi reelaborat în context filozofic de către Platon în cartea a doua a *Republicii*. Aici, într-o discuție asupra limitelor și definiției moralității, este amintită pilda lui Gyges, moștenitorul unui inel magic care îl face invizibil pe purtător.

zicând: „Va trebui izbit chiar din locul în care ți-a arătat goliciunea mea, iar lovitura să-i fie dată în somn!”

XII. După cum se înțeleseră, la căderea nopții Gyges o urmă pe femeie în camera de culcare, căci nici nu putea da înapoi, nici nu avea puțința să aleagă, ci trebuia să piară sau el, sau Candaules. Ea îi dădu un pumnal și-l ascunse după aceeași ușă. Apoi, când Candaules adormi, Gyges se năpusti asupra-i și-l ucise, dobândind astfel atât soția, cât și domnia acestuia. De Gyges, pomenește într-un trimetru iambic și Archilochos din *Paros*, care a trăit în vremea aceea. 12

XIII. Gyges luă domnia și puterea lui fu întărită de oracolul din *Delfi*. *Lydienii*, privind cu ochi răi uciderea lui Candaules, luaseră armele; cei care erau de partea lui Gyges căzură însă la înțelegere cu ceilalți că, dacă oracolul îl va recunoaște ca rege al lydienilor, să domnească, iar de nu, să lase Heraclizilor sceptrul domniei. Iată însă că oracolul îl recunoscu – și astfel Gyges rămase rege. Pythia mai prevesti totodată că răzburarea Heraclizilor îl va ajunge pe al cincilea urmaș al lui Gyges. Nici lydienii, nici regii lor nu ținură însă seama de această profeție până când ea s-a împlinit. 13

¹² Poetul grec Arhiloh din Paros (680–645 î.Cr.), considerat de tradiție inventatorul satirei, este cea care folosește pentru prima dată cuvântul oriental *tyrannos*, cu referire la Gyges. Se spune că versurile sale ar fi provocat sinuciderea fostei lui logodnice și a tatălui acesteia, atunci când acesta și-a încălcat promisiunea de a i-o da de nevastă. În versuri celebre, citate deseori în Antichitate, Arhiloh afirmă că nu se sinchisește de Gyges, cel putred de bogat, iar tirania nu are nici o valoare în ochii lui.

¹³ Descifrarea arhivelor regale asiriene a confirmat istoricitatea lui Gyges (680–644 î.Cr.). Numele acestuia, sub forma *Gugu*, și o istorie a domniei lui apar pe celebrul cilindru Rassam, care cuprinde o cronică a faptelor de glorie ale regelui asirian Assurbanipal (668–627 î.Cr.). Cronică narează cum Gyges îi aduce un omagiu regelui asirian, în urma unui vis trimis de zeul Assur, căruia îi ceruse ajutorul împotriva invadatorilor cimriereni. Gyges îi va trăda pe asirieni în favoarea unei alianțe cu egiptenii, pentru a sfârși, în cele din urmă, învins de cimriereni.

XIV–XXII [Domnia lui Gyges și a urmașilor săi; dintre aceștia, Alyattes, aflat în război cu tiranul Thrasybulos al Miletului, primește un oracol în urma căruia reconstruiește templul Atenei din Milet și încheie pace.]

[ARION ȘI DELFINUL]

XXIII. Periandros, care îi dezvăluise lui Thrasybulos oracolul dat de Pythia, era fiul lui Kypselos și tiranul Corintului. Corintienii povestesc (și lesbienii întăresc spusele lor) că în timpul vieții acestuia s-a întâmplat o minune nemaipomenită. Arion din Methymna a fost purtat pe spate de un delfin până la capul Tainaron. Arion era un *cithared* care nu-și găsea pereche pe vremea lui și cel dintâi, după câte știm, care a creat un ditiramb, compoziție numită astfel de el și recitată public la Corint. 14 15

XXIV. Se spune că acest Arion, care a trăit vreme îndelungată la curtea lui Periandros, a fost cuprins de dorința să se ducă în Italia și Sicilia, dincolo de marea cea largă. După ce izbuti să strângă mari avuții, hotărî să se întoarcă îndărăt la Corint. El plecă din Tarent, și cum nu avea în nimeni mai mare încredere decât în corintieni, luă cu simbrie o corabie a unor oameni din Corint. Dar aceștia, odată ajunși în largul mării, îi puseră gând rău, plănuiind să-l arunce în mare ca să-i ia bogățiile. Arion, ghicindu-le gândul, se rugă de ei și le făgădui tot ce avea, numai să-i cruțe viața. Cum nu putu să-i înduplece, vâslașii îi porunciră sau să-și ia singur viața, dacă dorea să aibă un mormânt pe uscat, sau să se arunce cât mai degrabă în mare. Văzându-se pierdut, Arion

- 14 Arion (*floruit* 625 î.Cr.) din Methymna, oraș din insula Lesbos, este un cântăreț legendar, creditat cu inventarea ditirambului.
- 15 Citharedul este cântărețul care se acompaniază cu *kithára*, un instrument cu coarde din categoria lirei. Ditirambul este un imn în cinstea zeului Dionysos, în care se evocă episoade din viața acestuia. De obicei este intonat de un grup de dansatori deghizați în satiri.

CUPRINS

HERODOT ȘI SPECTACOLUL LUMII. PREFAȚĂ	5
NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI	17
CLIO (CARTEA ÎNTÂI)	19
<i>De unde a pornit gâlceava între greci și perși (I–VI)</i>	21
<i>Intrusul din alcov (VII–XIII)</i>	25
<i>Arion și delfinul (XXIII–XXIV)</i>	29
<i>Cine este cel mai fericit om din lume? (XXIX–XXXIII)</i>	31
<i>Invidia zeilor (XXXIV–XLV)</i>	35
<i>Cresus pune la încercare oracolele (XLVII–LIII)</i>	40
<i>Cum s-a înscăunat Peisistratos tiran la Atena (LIX–LXIV)</i>	44
<i>Lycurg învață cum să dea legi la Sparta (LXV–LXVI)</i>	50
<i>Cresus cel fericit cade prizonier la perși (LXXXIV–LXXXVII)</i>	51
<i>Originea etruscilor. Foamea sau jocul (XCIV)</i>	55
<i>„Din pânțele fiicei sale creștea o viță, și vița se întindea peste toată Asia...” (XCV–CXXV)</i>	56
<i>În Asia sunt și greci... (CXXI–CXXVI)</i>	68
<i>Lydienii cei efeminați (CLV–CLVI)</i>	72
<i>Thales din Milet și Bias din Priene îi povățuiesc pe greci (CLXX)</i>	73
<i>Minunatul Babilon (CLXXVIII–CLXXXIII)</i>	74
<i>Blestemul reginei Nitocris (CLXXXIV–CLXXXVII)</i>	77
<i>Erotica babiloniana (CXCVI–CXCIX)</i>	80
<i>Moartea lui Cyrus cel Mare și răzbunarea reginei Tomyris (CCXIV)</i>	82
EUTERPE (CARTEA A DOUA)	85
<i>Experiment științific: cel mai vechi neam din lume (II)</i>	87
<i>Zei Egiptului (IV)</i>	88
<i>Un dar al Nilului (X–XII)</i>	89

<i>Revărsările Nilului (XVIII–XXV)</i>	91
<i>Heraclès, zeu și erou (XLIII–XLV)</i>	93
<i>Din Egipt vin multe divinități elene (L–LVII)</i>	95
<i>Pisici, crocodili, hipopotami și pasărea Phoenix (LXV–LXXVI)</i>	99
<i>Egiptenii și istoria (LXXVII)</i>	104
<i>Memento mori (LXXVIII)</i>	104
<i>Mumiile (LXXXV–XC)</i>	105
<i>Isprăvile regelui Sesostriș (CII–CVI)</i>	107
<i>Originea geometriei (CIX)</i>	110
<i>Paris și Elena nici măcar nu au ajuns la Troia... (CXII–CXX)</i>	110
<i>Rampșinitos joacă zaruri în infern (CXXII–CXXIII)</i>	116
<i>Keops cel rău construiește piramide (CXXIV–CXXVIII)</i>	117
<i>Hetaira Rhodopis face carieră (CXXXIV–CXXXV)</i>	120
<i>Oamenii de bronz (CLI–CLIV)</i>	123
<i>Meseriașii sunt cei mai de jos dintre oameni (CLXVII)</i>	125
<i>Din Egipt vin și „misterele”... (CLXXI)</i>	126
<i>Un om din popor devine faraon.</i>	
<i>Pilda cazanului de aur (CLXXII–CLXXIV)</i>	126
<i>Naucratis, orașul grec din Egipt (CLXXVIII–CLXXIX)</i>	128
THALIA (CARTEA A TREIA)	131
<i>O egipteancă stărnește mânia lui Cambyșes, regele nebun (I–III)</i>	133
<i>Mercenarii greci beau sângele copiilor lui Phanes (IV–XI)</i>	135
<i>De ce tigvele egiptenilor sunt mai tari decât tigvele perșilor (XII)</i>	136
<i>Cambyșes îi chinuiește pe captivii egipteni (XIV)</i>	137
<i>„Mâncătorii de pește” îi iscodesc pe etiopienii</i>	
<i>„cu viață lungă” (XVII–XXV)</i>	138
<i>Fiecare crede că datinile lui sunt mai bune (XXXVIII)</i>	143
<i>Norocosul tiran Polycrates din Samos și nefericirile</i>	
<i>tiranului Periandros din Corint (XXXIX–LVI)</i>	144
<i>Lucrările de seamă făcute de samieni (LX)</i>	153
<i>Care este cea mai bună formă de guvernământ, monarhia,</i>	
<i>aristocrația sau democrația? (LXXX–LXXXIII)</i>	154
<i>Un regat pentru un cal (LXXXIV–LXXXVIII)</i>	157
<i>La indieni (XCVIII–CVI)</i>	160
<i>Arabia, tărâmul mirodeniilor (CVII–CXIII)</i>	164
<i>La marginile lumii locuite (CXIV–CXVI)</i>	166
<i>Același norocos tiran Polycrates moare răstignit (CXX–CXXXV)</i>	167

<i>Demokedes din Crotona unelțește ca regele persan să plece la război împotriva Europei (CXXIX–CXXXVIII)</i>	171
<i>Credinciosul Zopyros se sluțește și înăbușă răzvrătirea Babilonului (CLI–CLIX)</i>	177
MELPOMENE (CARTEA A PATRA)	181
<i>Quot capita, tot sententiae: originea sciților (V–XII)</i>	183
<i>Poetul Aristeas se face nevăzut (XIII–XV)</i>	188
<i>Hyperboreii, favoriții zeului Apollo (XXXII–XXXVI)</i>	190
<i>Fenicienii fac înconjurul Africii (XLII)</i>	193
<i>De unde vin numele de Europa, Asia și Libya (XLV)</i>	194
<i>Sciții își poartă casa cu ei (XLVI–XLVII)</i>	195
<i>Înmormântările regilor sciți (LXXI–LXXIII)</i>	196
<i>Să nu faci pe grecul! Sciții Anacharsis și Skyles (LXXXVI–LXXX)</i>	197
<i>Darius admiră Marea Neagră (LXXXV)</i>	201
<i>Podul dintre Europa și Asia (LXXXVII–LXXXIX)</i>	202
<i>Geții care caută nemurirea (XCIII–XCIV)</i>	203
<i>Zamolxis, sclavul lui Pitagora (XCV–XCVI)</i>	205
<i>Sciții întâlnesc amazoanele (CX–CXVII)</i>	206
<i>Imposibilul război al perșilor cu sciții rătăcitori (CXX–CLXII)</i>	209
<i>Battos, regele bălbăit din Cyrene (CXLV–CLXV)</i>	218
<i>Ce au învățat grecii de la libyenii (CLXXXIX–CXCVI)</i>	231
<i>Răzbunarea unei mame (CC–CCI)</i>	232
TERPSICHORA (CARTEA A CINCEA)	235
<i>Neamul dezbinat al tracilor și rânduielile lor (III–X)</i>	237
<i>Deportări persane: peonii (XII–XV)</i>	239
<i>Histiaios din Milet este chemat la Susa (XXIII–XXIV)</i>	241
<i>Intrigă și revoltă la Milet. Aristagoras, ginerele lui Histiaios (XXVIII–XXXVIII)</i>	243
<i>Încurcatura succesiunii a regilor spartani (XXXIX–XLVIII)</i>	248
<i>Regele spartan Cleomenes nu se lasă păcălit de harta lui Aristagoras (XLIX–L)</i>	252
<i>Hipparchos are un vis (LV–LVI)</i>	254
<i>Fenicienii aduc alfabetul în Ellada (LVII–LXI)</i>	255
<i>Aristocrații Alcmeonizi mituiesc oracolul de la Delfi (LXII–LXIII)</i>	258
<i>Drumul spre democrație. Cleisthenes (LXV–LXX)</i>	259
<i>Neamul blestemat al Alcmeonizilor (LXXI–LXXXII)</i>	262

„Ce lucru minunat este egalitatea...” (LXXVII–LXXXIX)	263
Tiranul din cufăr (XC–XCII)	269
Învățăturile tiranului Thrasybulos din Milet către mai tânărul tiran Periandros din Corint (XCII–XCIII)	273
Căderea Sardesului (XCVI–XCVII)	275
Începutul revoltei ionienilor împotriva perșilor. Moartea lui Aristagoras (XCVIII–CXXVI)	277
 ERATO (CARTEA A ȘASEA)	 283
Căderea Miletului (IX–XXV)	285
Miltiades, fiul lui Kimon, devine tiran în Tracia (XXXIV–XLI)	292
Barbari în inima Greciei (LI–LX)	295
Scandal regal: paternitatea spartanului Demaratos (LXI–LXX)	300
Nebunul rege Cleomenes (LXXV–LXXXIV)	306
Izbânda de la Maraton și atenianul Miltiades, artizanul ei (CII–CXVII)	311
Au trădat Alcmeonizii? (CXXI–CXXIV)	319
Mărețul neam al lui Pericle Alcmeonidul: peștorii se întrec pentru mâna Agaristei (CXXV–CXXXI)	321
Tristul sfârșit al lui Miltiades, fiul lui Kimon (CXXXII–CXL)	325
 POLYMNIA (CARTEA A ȘAPTEA)	 331
Mâna destinului: Xerxes, regele perșilor, amăgit, pornește să se răzbune pe atenieni (VIII–LII)	333
Stăpâna spartanilor este numai legea (CI–CIV)	350
Xerxes ia masa o singură dată în zi (CXVIII–CXX)	353
Zăzanie între greci (CXXXVIII–CLXXII)	355
Leonidas la Thermopylai (CCIV–CCXXXIX)	374
 URANIA (CARTEA A OPTA)	 391
În aceeași zi cu Thermopylai, la Artemision apare iscusitul Themistocles (I–XVIII)	393
Jafla Delfi (XXXV–XXXIX)	399
Preaiscusitul Themistocles, fiul lui Neocles, învinge la Salamina (XL–XCVI)	402
Persanul Mardonios (XCIX–CIII)	426
Themistocles (CVIII–CX)	428
Ofrande pentru zei, onoruri pentru Themistocles (CXXI–CXXII)	431
Nici un grec nu mai vrea să se alieze cu perșii (CXXIII–CXLIV)	432

CALLIOPE (CARTEA A NOUA)	441
<i>Sosește armata spartană (IV–XI)</i>	443
<i>„Ne continuăm drumul, împinși de soartă...” (XV–XVI)</i>	448
<i>Plateea (XXV–LXV)</i>	449
<i>Ofrande de mulțumire către zei (LXXX–LXXXII)</i>	471
<i>În aceeași zi cu Plateea, la Mycale... (XC–CVI)</i>	473
<i>Xanthippos, tatăl lui Pericle, cucerește cetatea</i>	
<i>Sestos din Tracia (CXIV–CXXI)</i>	483
<i>Ultimul capitol al Istoriilor (CXXII)</i>	486
TABEL CRONOLOGIC	489
GLOSAR	497

Această ediție a fost redactată de Dionisie Pîrvuloiu și corectată de Cristina Jelescu. Volumul a fost paginat de Dragoș Dumitrescu în macheta creată de Radu Gârmacea, cu caractere Maiola de rând, verzale și capităluțe. Ilustrațiile, atât cele din interior, cât și cele de pe copertă, au fost desenate în tehnică mixtă pe hârtie, folosind monotipia. Lucrarea s-a dat la tipar la Monitorul Oficial, spre a se imprima pe hârtie de volum tonată de 80 de grame, la 19 octombrie 2018, când s-a întocmit acest

COLOFON